

А.К. Темиргалинова

«Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, Қазақстан, Павлодар қ.
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

ЖОО-НЫҢ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ОРТАСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН САҚТАУҒА ӘСЕР ЕТЕТІН ЖАҒДАЙЛАР

Мақалада студенттердің мәдени ерекшеліктерге сезімталдығын қалыптастыру үшін полиэтникалық білім берудің мақсаты талқыланады. Зерттеудің мақсаты – көп ұлтты білім беру жағдайында студенттерге этномәдени тәрбие берудің педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау және негіздеу. Мәдени айырмашылықтарды түсінудің салдары ретінде студент алдымен өз мәдениетін түсінуі керек, ал кейін басқа мәдениеттерді түсінгені дұрыс. Біз зерттеу барысында эмпирикалық әдісті қолдандық. Нақтырақ айтсақ, сұрақ қою – сауалнамалар арқылы респонденттердің белгілі бір санын сұрауға негізделген зерттеу әдісі. Сондай-ақ, еңбек этностың сақталуы ретінде локализацияны ғана емес, этностың қалыптасуы бастау алған географиялық ортаны этнос пен мәдениеттің пайда болуының тікелей шарты ретінде қарастырады. Географиялық жағдайлар этникалық топтың мәдениетіне әсер етеді. Өйткені, климат киім мен тұрғын үй стиліне, көлік түрлеріне де әсерін тигізеді. Географиялық жағдайлар еңбек пен еңбек құралдары мен тұрмысқа әсер етеді. Сондай-ақ, климаттың әдет-ғұрыптар мен рәсімдерге әсер ететіні сөзсіз. Әрбір мәдениеттің қалыптасуында тіл басты рөлдердің бірін атқарады. Ортақ тіл этностың бірлігін сақтайды. Мәдениет, әдет-ғұрып, тарихи жады тілде сақталады. Жұмыстың өзектілігі күмән тудырмайды, өйткені қазіргі жаһандану әлемінде, яғни жаһандық үдерістер аясында мәдениеттерді араластыру мәселесі жиі қозғалуда. Кез келген мәдениет өз ата-бабаларының шығу тегін жаңғыртып, сақтап қалуы қалайды. Көптеген ғалымдар бұл тақырыпты білім беру аясында қарастырған. Мәдениеттердің пайда болуының бастауларын қарастыратын болсақ, онда адамдар ортақ өмір мен еңбекті талап ететін ортақ мүдделер арқылы топтарға біріктірілген деп айта аламыз. Мәдениеттердің пайда болуын қарастыратын болсақ, онда сіз бастапқыда бірегей мәдени кешендер немен ерекшеленетінін біле аласыз. Бұл география, үй шаруашылығы және күнделікті өмір. Жақын жерде әртүрлі қауымдастықтар тұрса да, олар өмір сүру орны мен жағдайымен ерекшеленді. Өйткені, мәдени айырмашылықтар адамдардың жасанды ортасын құру процесінде қалыптасқан. Этникалық мәдениеттің бірқатар айырмашылықтары бар. Мәдениетте адам әрекетінің формаларының жиынтығы шоғырланған және бұл кездейсоқ емес. Расында да, тарихи мәдениет аясында этникалық өзін-өзі тану мен тарихи жады қалыптасады. Әрбір мәдениет дәстүр жүйесі арқылы өз әлемін сақтауға ұмтылады. Осылайша, студенттердің этникалық мәдениеттерінің ерекшелігі мен әртүрлілігі түрлі факторлармен анықталады. Осылайша, мәдениетаралық байланыс динамикасы әртүрлі мәдениет өкілдері арасындағы қарым-қатынастың (коммуникацияның) сапасына байланысты болатыны анықталды.

Түйін сөздер: этнос, этникалық мәдениет, этникалық сәйкестілік, ұқсастық, студент.

A.K. Temirgalinova

Toraigyrov University, Kazakhstan, Pavlodar
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Conditions influencing conservation of students' ethno-cultural competency in the polyethnic environment of the university

The article discusses the aim of polyethnic education to form students' sensitivity to cultural differences. The aim of the study is to identify, define and justify the pedagogical possibilities of ethno-cultural education of students in a multiethnic educational environment.

As a consequence of understanding cultural differences, the student must first understand their own culture, and only then other cultures. The peculiarity of the tested course is that the conditions are considered not only localization, as the preservation of an ethnos, but also the geographical environment from which the formation of an ethnos began, as a direct condition for the emergence of an ethnos and culture. Because the climate affects the style of clothing and housing, modes of transport. Geographical conditions also affect the tools of work and life; climate affects customs and rituals. Language plays an important role in the formation of each culture, a common language supports the cohesion of an ethnic

group. Culture, customs and historical memory are mediated in the language. Within the framework of historical culture, ethnic self-cognition and historical memory are formed. Every culture strives to preserve its world through a system of traditions. And thus, the specificity and diversity of ethnic cultures of students are determined by a variety of factors. It is established that the dynamics of intercultural contact will depend on the quality of relationships (communication) between representatives of different cultures. The research uses methods of analysis of scientific literature, experimental work. A curriculum for the development of ethno-cultural competence of students was developed, which was tested at the Gumilyov Eurasian National University and Toraighyrov University. 159 students took part in the experiment

Key words: ethnos, ethnic culture, ethnic self-awareness, ethnic identification, identity, student.

А.К. Темиргалинова

НАО «Торайгыров университет», Қазақстан, г. Павлодар
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Условия, влияющие на сохранение этнокультурной компетентности студентов в полиэтнической среде вуза

В статье рассмотрена цель полиэтнического образования в формировании у студентов чувствительности к культурным различиям. Цель исследования – выявить, определить и обосновать педагогические возможности этнокультурного воспитания студентов в полиэтнической образовательной среде, развитие этнокультурной компетенции студентов. В последовательности понимания культурных различий студент должен сначала понять свою родную культуру, а уже после иные культуры. Особенность разработанного и апробированного курса – рассматриваются условия не только локализации, как сохранение этноса, но и географическая среда, с которой и начиналось формирование этноса, как непосредственное условие зарождение этноса и культуры, поскольку климат влияет на стиль одежды и жилища, виды транспорта. Также географические условия влияют на орудие труда и быта; климат влияет на обычаи и обряды. Язык играет важную роль в формировании каждой культуры, общий язык поддерживает сплоченность этнической группы. В языке опосредована культура, обычаи и историческая память. В рамках исторической культуры формируется этническое самопознание и историческая память. Каждая культура стремится сохранить свой мир через систему традиций. И таким образом специфика и многообразие этнических культур студентов определяются самыми различными факторами. Установлено, что динамика межкультурного контакта будет зависеть от качества взаимоотношений (общения) между представителями разных культур. В исследовании применены методы анализа научной литературы, опытно-экспериментальная работа. Была разработана учебная программа развития этнокультурной компетенции студентов, которая апробирована в Евразийском национальном университете им. А. Гумилева и Павлодарском университете им. Торайгырова. В эксперименте приняли участие 159 студентов.

Ключевые слова: этнос, этническая культура, этническое самосознание, этническая идентификация, идентичность, студент.

Кіріспе

Зерттеушілердің күткеніне қарамастан, әртүрлі этникалық мәдениеттер мен халықтар арасындағы байланыстардың көбеюі мен күшеюі, материалдық және рухани құндылықтардың белсенді өзара алмасуы, ғаламдық мәдениеттің қалыптасуы бір уақытта халықтың дәстүрге негізделген ұлтшылдық сезімдерінің артуымен қатар жүрді.

Бұл тақырып – өзекті. Жаһандық қауіпсіздікті сақтау міндеттері әртүрлі этностар өкілдері арасындағы қақтығыстардың сипаты мен түрлерін, олардың әлеуметтік және экономикалық өмірге әсерін зерттеу, сондай-ақ оларды еңсерудің тиімді жолдарын іздеу бойынша

тұрақты жұмысты талап етеді. Жас ұрпаққа этномәдени тәрбие беру бойынша мақсатты жұмыстарды ұйымдастырудың әлеуметтік қажеттілігі туындады. Этномәдени білім деп, біз ұлттаралық интеграцияға бағытталған және бірқатар халықтардың салт-дәстүрлеріндегі ортақтық пен ерекшелікті түсінуге ықпал ететін ұрпақтардың мақсатты өзара әрекетін түсінеміз, соның нәтижесінде жеке тұлғаның этномәдени бағыты қалыптасады. Бүгінгі таңда этномәдени білім беру міндеті барлық әлеуметтік институттардың, ең алдымен тұлғаның қалыптасуына тікелей әсер ететіндердің қызметіне енуі керек. Бұл «Бала құқықтары туралы конвенцияда», «БҰҰ-ның ұлттық, этникалық, діни және тілдік азшылықтарға жататын тұлғалардың құқықтары

туралы декларациясында», «Балалардың өмір сүруін, қорғалуын және дамуын қамтамасыз ету жөніндегі дүниежүзілік декларацияда», сондай-ақ БҰҰ-ның «Балалардың құқықтары туралы» конвенциясында және басқа да құжаттарда дәлелденген.

Зерттеудің мақсаты – көп ұлтты білім беру жағдайында студенттерге этномәдени тәрбие берудің педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау және негіздеу. Тұлғалық-бағдарлы көзқарас негізінде өзара байланысты құрамдас бөліктердің (мотивациялық-мақсатты, мазмұндық-процессуалдық және ұйымдастырушылық-әдістемелік), жоғары кәсіптік білім беру мекемесінде ұйымдасқан және мақсатты үрдісті құруға қажетті студентті бейбітшілік, өзара түсіністік, ұлтаралық келісім және адам құқықтары мәдениеті рухында тәрбиелеу болып айқындалған.

Материалдар мен әдістер

Жоғары кәсіптік білім беру мекемесіндегі бейбітшілік, өзара түсіністік, ұлтаралық келісім мәдениеті және адам құқықтарын құруды қажет ететін көпұлтты білім беру ортасында студенттердің этномәдени тәрбиесі деп студентті білім берудің ұйымдасқан және мақсатты процесін құруға қажетті өзара байланысты компоненттер жүйесін (мотивациялық-мақсатты, мазмұндық-процедуралық және ұйымдастыру-әдістемелік) түсінеміз.

Көпұлтты білім берудің басты мақсаты – студенттердің мәдени айырмашылықтарға деген сезімталдығын, әр ұлттың мәдениеті мен бірегейлігіне құрметпен қарауды, ерекше төзімділікті, өзгерістерге жауап беруге дайын болуды, сонымен қатар балама шешімдер қабылдауда икемділікті дамыту. Этномәдени құзыреттіліктің қалыптасуы алдымен оның өзіне, содан кейін басқа мәдениеттерге енуді көздейді. Сонымен бірге, алдымен этномәдени айырмашылықтарды жағымды нәрсе ретінде қабылдауға дайын болу керек, ол алдымен ұлтаралық түсіністік пен диалог құру қабілетіне айналуы керек (Нестеренко, 2001); (Федоров, 2006); (Коновалова, 2000) [1, 2, 3].

Студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеу әдістемесі «Университеттің көпэтносты жағдайында студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру» деп аталатын біз әзірлеген пәнаралық оқу бағдарламасы болды. Оған: лекциялар,

практикалық жаттығулар, өзіндік жұмыс (СӨЖ), этномәдени құзыреттілігін дамытуға арналған тренингтер кірді. Оқушыларға сауалнама жүргізілді. Сауалнама: Этникалық сәйкестіктің эмоционалдық құндылық компонентін зерттеу әдістемесі деп аталды. Сонымен, біз эксперименттің 3 блогын тұжырымдадық. Сауалнама 8 маңызды сұрақтан тұрды.

Әдебиеттерге шолу

Костина А.В., Кукуши В.С., Поштарева Т.Н., Гуров В.Н., Вульффов Б.З., Галяпина В.Н., Поштарева Т.В., Алипханова Ф.Н., Левченко Т.А., Агеева Л.Е., Агранович Е.Н., Королева Г.М. сияқты шетелдік және отандық мұғалімдердің еңбектері құнды болып табылады (Костина, 2009); (Зимняя, 2006); (Кукуши, 2000); (Поштарева, 2005); (Гуров, Вульффов, Галяпина, 2004); (Алипханова, 2009); (Левченко, Агеева, Агранович, 2013); (Королева, 2011) [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13].

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі В.Г. Афанасьевтің, И.В. Блаубергтің, Ю.А. Конаржевскийдің, В.П. Садовскийдің, Е.Г. Юдиннің және басқалардың жүйелік тәсіл теориясы; М.М. Бахтиннің, В.К. Библердің, Е.В. Бондаревскаяның, Н.Б. Крыловтың және басқалардың мәдениеттанулық көзқарас теориясы; А.С. Белкиннің, Д.А. Белухиннің, Е.Ф. Зераның, Е.С. Полаттың, В.В. Серіковтің, И.С. Якиманскаяның және басқалардың тұлғалық-бағдарлы көзқарас теориясы; Ю.К. Бабанскийдің, М.А. Даниловтың, Ю.А. Конаржевскийдің және басқалардың интегралды педагогикалық процесінің теориясы; С.А. Архангельскийдің, В.С. Безруковтың, В.П. Беспальконың, Т.А. Ильиннің және басқалардың педагогикалық жүйелер теориясы; В.М. Верещагиннің, В.Г. Костомаровтың, Е.И. Пассовтың, В.В. Сафоновтың және т.б. мәдениетаралық қарым-қатынас теориясы.

Зерттеу негізі К.К. Платоновтың, С.Л. Рубинштейннің тұлғаның психологиялық теориясына және Ю.К. Бабанскийдің, М.А. Даниловтың, Ю.А. Конаржевскийдің және т.б. тұлғаның интегралды қалыптасуы тұжырымдамасына сүйенеді. Студенттердің этномәдени бағыттылығының критерийлерін анықтау Е.В. Бондаревскаяның, Г.Н. Волковтың, К.Ж. Қожахметованың, Ж.Ж. Наурызбайдың, Т.Н. Петровтың, Н.Е. Щурковтың және т.б. жұмыстары негізінде жүзеге асты.

Біздің зерттеуімізге білім берудің өзекті мәселелерін зерттеумен айналысатын (А.Ф. Аманд,

С.А. Днепров, М.Н. Дудин, Л.В. Моисеев, Е.В. Ткаченко, т.б.), этномәдени тәрбиенің мәнін зерттеумен айналысатын (Е.В. Бондаревская, Н.Н. Верницкая Г.Н. Волков, В.Е. Турин, А.Е. Измаилов, А.И. Кочетов, О.Д. Мұқаев, Ж.Ж. Наурызбай, Ю.С. Тюнников, Е.Н. Шиянов және т.б.), білім беру ортасының мәнін зерттеумен айналысатын (А.С. Белкин, В.В. Библер, В.В. Давыдов, М.С. Каган, М.К. Мамардашвили, Л.И. Новикова, В.И. Слободчиков, В.А. Ясвин және т.б.) ғалымдардың еңбектері айтарлықтай әсер етті.

Е.В. Бондаревская мәдениеттанулық көзқарасы – бұл мәдениет концепциясы призмасы арқылы білім беруді көру, т.б. оның барлық құрамдас бөліктері адами мағыналарға толы және адамға қызмет ететін, мәдени сәйкес білім беру ортасында жүзеге асырылатын мәдени процесс ретінде түсіну – оның дамуына, өзін-өзі анықтауына, өзін-өзі жүзеге асыруына байланысты [14].

Тағы бір неміс ғалымы Т. Рулкер қазіргі тұлғаның жаңа менталитетін қалыптастыру қажеттілігін негіздей отырып, тәрбиенің нәтижесінде этникалық ерекшеліктерді ұқыпты сақтай отырып, тек бейімділікке ғана қарсы тұра алмайтын тұлға қалыптасуы керек деп атап көрсетеді. Кемсітушілік, бірақ сонымен бірге басқа адамды оның ұқсас еместігінде қабылдау оның міндетіне айналады. «Білім берудің мақсаты басқа адамдарды өздерінің мәдени болмысынан бас тартуға мәжбүрлеу емес, әр этносқа өзінің және өзгенің болмысын бірдей бағалауға көмектесу» [15, б. 53].

Көпмәдениетті білім беру, – деп жазады орыс ғалымы Г.Д. Дмитриев, – барлық студенттер жынысына, этникалық тегіне, діни, тілдік, таптық, тәрбиелік және басқа да әлеуметтік-мәдени ерекшеліктеріне қарамастан толыққанды білім алуға, назар аударуға, құрметтеуге және қамқорлық жасауға тең мүмкіндіктерге ие болуы керек деген ұстанымнан шығады. Мүмкіндіктеріне, қажеттіліктеріне және мүдделеріне сәйкес әлеуметтік дамуды алады. Көпмәдениетті білім беру – нәсілшілдікке, жаңсақтыққа, ксенофобияға, этноцентризмге, мәдени айырмашылықтарға негізделген өшпенділікке қарсы тұру тәсілі [16, б. 34].

Г.В. Палаткина көпмәдениетті білім берудің концептуалды идеясы білім беру арқылы мәдени ассимиляция міндеттеріне қарсы екенін атап өтеді. Көпмәдениетті білім берудің мақсаты – мәдениеттердің педагогикалық жағынан

қолайлы өзара баюын құру, соның нәтижесінде жеке тұлғаның қалыптасуы, дамуы және өзін-өзі анықтауы жүзеге асады [17, б. 339-341].

Нәтижелері мен талқылауы

Осылайша, этникалық мәдениеттердің пайда болуының және өмір сүруінің негізгі себептері, біріншіден, әр этникалық қауымдастықтың оқшаулану және локализация заңдылықтарының көрінісі, сақталуы және дамуы үшін қарастыру керек, екіншіден, жергілікті ерекшелікке ие және тілек білдіретін этникалық топтардың объективті өмір сүру жағдайлары қарастырылуы керек. Мәдени жетістіктеріңізді ең қолайлы және тиімді тәсілдермен құрыңыз және сақтаңыз. Сонымен қатар, этникалық мәдениеттің пайда болуының анықтаушы факторлары қоршаған ортаның жағдайын, психологиялық, нәсілдік, аймақтық және континенталдық ерекшеліктерін де қамтуы керек (Комогоров, 2000); (Фокин, 2002); (Терборн, 2007) [18, 19, 20].

Географиялық (табиғи) орта этникалық топтың да, мәдениеттің де пайда болуының ажырама шарты болып табылады. Әр этностың мәдениеті уақыт бойынша ғана емес, сонымен бірге кеңістікте дамып, жергілікті нұсқаларды қалыптастырады, мәдениеттің материалдық және рухани салаларындағы сәйкес айырмашылықтарда көрінеді. Табиғи жағдайлардың әсерінің нақты көріністерін этникалық мәдениеттің әртүрлі құралдарынан бастап, тұрмыстық заттарға дейін кездестіруге болады. Көбіне киім мен тұрғын үйдің ерекшеліктері, өсірілетін дақылдардың түрлері, көлік құралдары климатқа байланысты болады. Жергілікті өсімдіктердің құрамы тұрғын үйдің материалы мен оның түрлерін анықтайды және фаунаының ерекшеліктерімен бірге күнделікті өмірдің ерекшелігіне және белгілі бір халықтардың мәдени-экономикалық дамуына әсер етеді. Халықтардың күнделікті өмірі географиялық ортаның сипаттамалық белгілері (климат, топырақ, жер бедері, флора, фауна және т.б.) этностардың рухани мәдениеті мен оның психикалық құрылымының қалыптасуына белгілі бір әсер етеді, ол мінез-құлық, әдет-ғұрып, салт-дәстүрлердің стереотиптерінде көрініс табады (Мамонова, 2007); (Кабылбекова, 2000); (Наурызбай, 2001); (Абульханова-Славская, 1980); (Артановский, 1988) [21, 22, 23, 24, 25].

Әрбір этникалық мәдениеттің қалыптасуында этникалық топтың тілі маңызды рөл атқарады,

ол ең алдымен топтық өзіндік сезімнің пайда болуына ықпал етеді. Ортақ тіл этникалық топтың бірлігін қолдайды және бір тілде сөйлейтін адамдар арасында түсіністік пен жанашырлық орнатылады. Тіл адамдардың осы мәдениетте қалыптасқан дәстүрлер туралы жалпы білімін көрсетеді, онда этностардың тарихи жады жанама түрде жинақталады. Сонымен, мәдениеттің элементі ретінде адамдар практикалық тәжірибе жинауға қатысады, әсіресе бір этникалық топтың өкілдері. Көбіне тілдердің арқасында әлемнің қазіргі этникалық бейнесі өте алуан түрлі. Бүгінгі таңда әлемде 2,5 мыңнан астам тіл бар (Арутюнов, 1989); (Бембеев, Бембеева, 1992); (Бодалев, 1983); (Басова, 2008) [26, 27, 28, 29].

Бізді келесі қызықтырды:

1. Қоғамның біртұтастығы мен идеологиялық интеграциясының қажетті шарты болған тұлғаны ұлттық мәдениеттен тыс тәрбиелеу идеясына негізделген дәстүрлі көзқарасқа қарағанда, біз көпұлтты білім беру ортасында студенттерге этномәдени тәрбие беруді басты назарда ұстадық. Көпэтносты ортадағы этномәдени қарым-қатынастар жүйесін көрсететін жалпылама нысанда интеллектуалдық және ынталандырушылық саланың психикалық неоплазмаларының жиынтығы болып табылатын интегративті тұлға сапасы ретінде түсінілетін олардың этномәдени бағдарының деңгейіне әсер ететін болады.

2. Басқа білім беру жүйелерімен салыстырғанда, тұлғалық-бағдарлы көзқарасқа негізделген көпэтникалық білім беру ортасында студенттерге этномәдени білім беру жүйесінің ерекшелігі өзара байланысты компоненттерді (мотивациялық-мақсатты, мазмұндық-процессуалдық және ұйымдастырушылық-әдістемелік жүйелі түрде жүзеге асыру) оқу орнында студентті бейбітшілік, өзара түсіністік, ұлтаралық келісім және адам құқықтары мәдениеті рухында тәрбиелеудің ұйымдасқан және мақсатты үдерісін жоғары кәсіби білім беруді құру үшін қажет ететіндігі ерекшелейді.

Отандық және әлемдік этникалық мәдениеттерді зерделеу арқылы белгілі бір өмір салтын қалыптастыру, көп ұлтты білім беру ортасы әлемнің мәдени әртүрлілігін сақтау мақсатында басқа халықтармен қауымдастық сезімін таратуға ықпал етеді. Бұл ретте оны ескеру қажет. Кез келген этностың бүгінгі таңда екі бағытта дамып келе жатқанын аңғаруға болады: біріншіден, адамзаттың бірте-бірте әмбебаптануы және дүниенің бір, ал ғаламшардың біздің ортақ үйіміз екенін ұғыну, екіншіден, ұлттық бірегейлікті

сақтау үдерісінің жүруі.

Көпэтникалық білім беру жағдайында студенттерге этномәдени тәрбие берудің мақсатты элементі оның педагогикалық ой-өрісі мен дүниетанымының басымдылығымен, гуманистік педагогикалық және жалпыадамзаттық құндылықтарға бағытталған тұлғалық мағыналарының жиынтығымен және мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісіне қатысуымен анықталады.

Міндеттер:

- бейбітшілік, өзара түсіністік, ұлтаралық келісім және адам құқығы мәдениеті рухында студент тұлғасының интеллектуалдық саласын дамыту;

- бейбітшілік, өзара түсіністік, ұлтаралық келісім және адам құқығы мәдениеті рухында студент тұлғасының ынталандырушылық саласын дамыту.

Аймақтық зерттеу сөз серіктестерінің зерттелетін этникалық топтардың мәдени-тарихи даму үрдісі, философиялық, діни-адамгершілік құндылық бағдарлары және олардың даму динамикасы және әртүрлі әлеуметтік субмәдениеттердің және ұлттық мәдениеттердің тасымалдаушылары арасында таралу динамикасы туралы түсініктері болуын болжайды; ұлттық психология және оның қарым-қатынастың әртүрлі салаларындағы көріністері туралы, материалдық және рухани мәдениеттің жетістіктері және зерттелетін мәдениеттің дүниежүзілік мәдениет қорына қосқан үлесі туралы идеялар туралы түсінік.

Мәдениетаралық коммуникацияны табысты жүзеге асыру үшін студенттің жалпы мәдениеті жоғары болуы, өз елінің мәдениетін жақсы білуі қажет.

Жастар – қоғамымыздың негізгі әлеуметтік топтарының бірі, бірте-бірте аға ұрпақтың қатарына қосылып, елімізде болып жатқан қоғамдық процестерге белсене қатысады, одан әрі әлеуметтік-экономикалық, саяси дамуы қандай мүдделерге, көзқарастарға, құндылықтарға байланысты болады, осы ортада үстемдік етеді және қоғамның және жалпы мемлекеттің мәдени дамуына үлес қосады.

Қазақстан аумағында тұратын халықтардың ұлттық мәдениеттерінің қайта жаңғыруына, салт-дәстүрлерінің қалпына келуіне байланысты жастардың осы мәселелерге көзқарасы қандай деген сұрақ туындайды. Студент жастар – ең білімді және қоғамның белсенді бөлігі, жастардың авангарды ұлттық-саяси үрдістерге белсене қатысады. Студенттердің этникалық даму, осы үрдісті түсіну және дамыту туралы

көзқарастары ұлттық мәдениеттер мен ұлтаралық қатынастарды қалпына келтіру мен дамытудың одан әрі барысына әсер етеді. Қазіргі студенттер Қазақстанның 21 ғасырдағы экономикалық және саяси элитасын анықтайтын аудитория екенін де атап өткеніміз дұрыс.

Студенттерді толеранттылық рухында тәрбиелеу тетіктерін бастапқы кезеңде қалыптастыру үшін университеттегі студенттердің қазіргі ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін және оның шығу тегін анықтау қажет. Ал бұл мәселелерді нақтылау үшін ең тиімді әдіс – анонимді сауалнамалар.

Студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру деңгейлерін анықтау үшін біз пәнаралық оқу бағдарламасын жасадық. Зерттеу базасы: Эксперименттік-ізвестіру жұмыстары Қазақстан Республикасының Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Торайғыров университеті базасында жүргізілді. 2 топ алынды: эксперименттік 79 оқушы және бақылаушы 80 оқушы.

Тәжірибенің қалыптастырушы кезеңінде алынған нәтижелерді талдау, яғни студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыруға арналған арнайы бағдарлама енгізілгеннен кейін келесідей есептеулер жүргізуге мүмкіндік берді.

1-кесте – Қалыптастырушы экспериментке дейін эмоционалды-құндылық өлшемі бойынша көпэтникалық ортадағы студенттердің этномәдени құзыреттілік деңгейінің көрсеткіштері

Көп этностық ортада студенттердің этномәдени құзыреттілігінің қалыптасу өлшемдері мен көрсеткіштері		Деңгейі	Тәжірибелік топ	Бақылау тобы
			%	%
1		2	3	4
Эмоционалды құндылық өлшемі	Этномәдени әртүрлілікке, этномәдени айырмашылықтарға қатынасы және оларды қарым-қатынас кезінде есепке алу	төмен	25	31
		орташа	59	57
		жоғары	16	12
	Этномәдениетті зерттеуге ынталандыру	төмен	20	20
		орташа	57	57
		жоғары	23	23
	Этникамен байланысты сезімдер	төмен	25	30
		орташа	57	54
		жоғары	18	16

2-кесте – Қалыптастырушы эксперименттен кейін эмоционалды-құндылық өлшемі бойынша жоғары оқу орнының көп этникалық ортасында студенттердің этномәдени құзыреттілігінің қалыптасу деңгейінің көрсеткіштері

Көп этностық ортада студенттердің этномәдени құзыреттілігінің қалыптасу өлшемдері мен көрсеткіштері		Деңгейі	Тәжірибелік топ	Бақылау тобы
			%	%
1		2	3	4
Эмоционалды құндылық өлшемі	Этномәдени әртүрлілікке, этномәдени айырмашылықтарға қатынасы және оларды қарым-қатынас кезінде есепке алу	төмен	2	16
		орташа	53	51
		жоғары	45	32
	Этномәдениетті зерттеуге ынталандыру	төмен	7	15
		орташа	55	48
		жоғары	38	37
	Этникамен байланысты сезімдер	төмен	6	18
		орташа	53	51
		жоғары	41	31

Ғылыми әдебиеттерді зерделеу және өз бақылауларымыз негізінде университеттің көпмәдениетті ортасы сәйкес келуі керек критерийлер және оларды тиімді жүзеге асыруға ықпал ететін тетіктер анықталды:

- оқу материалында гуманистік идеяларды көрсету қажет; өйткені студенттердің мәдениет-аралық білім беру сапасы көп жағдайда университет қабырғасында мәдениетаралық қарым-қатынасты тәрбиелеудегі әртүрлі құралдарды, формаларды, тәсілдерді таңдауға байланысты екені анықталды. Студенттер мен оқытушылардың тәрбиелік ықпалы мен белсенді жұмысы, олардың белсенді өмірлік ұстанымы, көпмәдениетті қоғамдағы қарым-қатынас жүйесі мен құндылықтар арасында табиғи байланыс бар. Бұл жағдайда этникалық және мәдени айырмашылықтардың жақындасуына ықпал ететін этносаралық қатынастарға араласу тәжірибесі маңызды. Мұндай оқыту үрдісінді этно-бағдарлы тұлғаға қайшылықты мәдениет-аралық жағдайларда өзін-өзі дұрыс ұстауға, сыртқы әсерлерге дұрыс жауап беруге жұмылдыруға білім, білік және дағдылар салынуы керек;

- Қазақстан Республикасы және дүние жүзі халықтарының мәдениеттеріндегі қайталанбас өзіндік ерекшеліктерді зерттеу, өйткені ұлттаралық қарым-қатынастың сапасы студенттердің мәдениетаралық байланысқа белсенділігі мен дайындығына, студенттердің этномәдени біліміне және олардың ішкі дайындығына байланысты адамгершілік істер әсер етеді;

- қазақ халқының мәдениетінде бейбітшілік пен келісімде өмір сүруге мүмкіндік беретін ортақ элементтер мен дәстүрлерді ашу, өйткені этносаралық қатынастардың сындарлылық дәрежесі студенттердің мәдениеті, әдет-ғұрпы, дәстүрі, нормалары туралы этномәдени білімдерін оңтайлы басқа халықтардың мәдениеті мен құндылықтарына үйлестіруіне байланысты;

- студенттерді әлемдік мәдениетпен таныстыру, жаһандану үдерісін, қазіргі жағдайдағы елдер мен халықтардың өзара тәуелділігін ашу. Этносаралық байланыстардың оңтайлылығы студенттердің этномәдени білімдерін этносаралық өзара әрекеттесу тәжірибесінде оңай және еркін қолдануға көмектесетін интеллектуалдық әлеуетіне байланысты.

Қорытынды

Сонымен, студенттердің этникалық мәдениеттерінің ерекшелігі әр түрлі факторлар-

мен анықталады, ал этникалық мәдениеттердің маңызы жалпы сипатқа ие және олардың мәдениеті мен ерекшеліктері арқылы әр этностық топ өзін толықтай көрсете алады.

Қорытындылай келе, біздің ойымызша, университеттің көпмәдениетті ортасында студенттердің төзімділігін тиімді қалыптастыруға мүмкіндік беретін бірқатар әдістемелік ұсыныстармен бөліскім келеді. Бұл үрдіс көпдеңгейлі, ол университеттің бүкіл профессорлық-оқытушылық құрамының жоғары назары мен жауапкершілігін талап етеді. Біз жоғары білікті маман дайындаудың ең маңызды сәті оның мәдени деңгейі болып табылады, оның айқындаушы аспектісі, сайып келгенде, төзімділікке тәрбиелеу болуы мүмкін екендігінен шығамыз. Біздің ойымызша, төзімділік – бұл ең алдымен өз этносына, өз халқына қатыстылық сезімі, өзінің ұлттық салт-дәстүрі мен өз халқының тарихын сүю және құрметтеу, өзінің ұлттық тілі мен ұлттық мәдениетін меңгеруге ұмтылу, бұл көпұлтты қазақ қоғамына қатыстылық сезімі. Соңында, бұл өз халқының және көпұлтты елдің тағдыры үшін ғана емес, бүкіл әлемнің тағдыры үшін жауапкершілікті сезінуі.

Студенттердің әртүрлі мәдениет өкілдерінің өзара жағымды қарым-қатынасы – проблемалық-ізденіс, сылтаулық-рөлдік сипаттың формалары мен әдістері арқылы жүзеге асады. Төзімділіктің құрылымдық компоненттерін қалыптастыруда когнитивті, эмоционалды-бағалау және мінез-құлық әдістері қолданылады, мысалы, студенттердің төзімді мінез-құлық қалыптастыруға бағытталған дәріс, баспасөз конференциялары және танымдық ойындар. Эмоционалды-бағалау компонентінің қалыптасуына талқыланатын мәселе бойынша әртүрлі көзқарастағы екі оқытушының теориялық және практикалық сұрақтарды талқылауын қамтитын екі адамға арналған дәріс әсер етеді. Оқытушылардың диалогы пікірталас мәдениетін, мәселені бірлесіп шешуді, студенттерді пікірталасқа тартуды, сұрақ қоюға, өз көзқарасын білдіруге, болып жатқан жағдайға жауап беруді көрсетуі керек. Сондай-ақ, семинарларды, пікірталастарды, рөлдік ойындарды пайдалану оң нәтиже береді.

Осы формалар мен әдістерді қолдану нәтижесінде (әртүрлі ұлттар мен дін өкілдерінің қарым-қатынасындағы ұстанымдардың теңдігі, «серіктесті сезіну»), оны сол қалпында қабылдай білу, басқаларды қабылдауда стереотиптің бол-

мауы); ымыраға келу (қызметтің мақсаттарын бірлесіп анықтау, оны бірлесіп жоспарлау, әрқайсысының мүмкіндіктеріне қарай күштер мен құралдарды бөлу) және бейімделу (серіктеске қамқорлық, көңіл бөлу, оған моральдық қолдау және практикалық көмек көрсету) білім беру үдерісіне қатысушылардың

жағымды өзара әрекеттесуі ынтымақтастықта пайда болады.

Сонымен, көп ұлтты білім беру ортасында студенттерге этномәдени тәрбие беруді бір-біріне қызмет ететін, бағынатын және келісетін көптеген элементтерден тұратын жүйе ретінде күрделі де көпжақты үрдіс деп қарастырамыз.

Әдебиеттер

- 1 Нестеренко А.В. Духовно-нравственное развитие личности на основе русской традиционной культуры в современных социально-культурных условиях: дис. канд. пед. наук. – М., 2001.
- 2 Федорова С.Н. Формирование этнокультурной компетентности будущих педагогов: автореферат д-ра пед. наук. – М., 2006. – 34 с.
- 3 Коновалова Л.В. Учитель в многонациональном регионе: Программа спецкурса и методические рекомендации для студентов и молодых педагогов. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2000. – 12 с.
- 4 Этническая культура. [Электронный ресурс]. – <https://studopedia.org/index.php?post=25546&vol=2>
- 5 Костина А.В. Этническая культура: специфика развития в современном мире. [Электронный ресурс] – https://www.tuva.asia/journal/issue_1-2/118-ethnic-culture.html, 2009.
- 6 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. – Эйдос // Интернет-журнал. – 2006. [Электронный ресурс] – <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
- 7 Кукуши В.С. Этнопедагогика и этнопсихология: учебник для студентов / В.С. Кукушин, Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
- 8 Пошгарева Т.Н. Формирование этнокультурной компетентности // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35-42.
- 9 Гуров В.Н., Вульф В.Б., Галяпина В.Н. и др. Формирование толерантной личности в полиэтнической образовательной среде: учебное пособие. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 240 с.
- 10 Алипханова Ф.Н. Этнокультурная компетентность как компонент профессиональной готовности педагога // «Известия ДГПУ». Психолого-педагогические науки. – 2009. – № 3. – С. 21-25.
- 11 Левченко Т.А., Агеева Л.Е., Агранович Е.Н. Этнокультурная компетентность будущих педагогов: уч. пособие. – Алматы: Изд-во «Кыздарун-ти», 2013. – 232 с.
- 12 Королева Г.М. Развитие этнокультурной компетентности педагогов в современной социокультурной среде // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8 – С. 280-283.
- 13 Студент – Википедия // [Электронный ресурс] :<https://ru.wikipedia.org/wiki/Студент>.
- 14 Бондаревская Е.В. Личностно-ориентированный подход в теории и практики педагогической работы с детьми мигрантами // Международная педагогическая лексикография в теории и практике обучения в высшей школе: сб. трудов международной научно-практич. конф. – Ростов-на-Дону, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rspu.edu.ru/pageloader.php?>
- 15 Рюлькер Т. Поликультурное образование: реформа учебных программ // Перспективы: вопросы образования. – Париж: ЮНЕСКО. – 1993. – №1. – С. 53-69.
- 16 Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование. – М.: Народное образование, 1999. – 208 с.
- 17 Палаткина Г.В. Этнопедагогические факторы мультикультурного образования: автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. пед. наук. – М., 2003.
- 18 Комогоров П.Ф. Формирование толерантности в межличностных отношениях студентов высшего учебного заведения: автореф. дис. . канд. психол. наук. – Курган, 2000. – 23 с.
- 19 Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – С. 218-225.
- 20 Терборн Г. Мультикультурные общества / Терборн Г. // Социологическое обозрение. – 2001. – Т. 1. – № 1. – Переводы // [Электронный ресурс]: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf.
- 21 Мамонова В.А. Мультикультурализм: разнообразие и множество. Текст/ Мамонова В.А. // Журнальный клуб ИнтелросCredoNew№2, 2007 // [Электронный ресурс]:http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_gaznoobrazie_i_mnozhestvo.html.
- 22 Кабылбекова З.Б. Воспитание поликультурной личности студента как педагогическая реальность: дис. ... канд. пед. наук. – Тараз, 2000. – С. 76.
- 23 Наурызбай Ж.Ж. Этнокультурное образование: теоретический аспект и инновационный опыт. – Жезказган: ЖезУ, 2001. – 55 с.
- 24 Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 234 с
- 25 Артановский С.Н. Об абсолютной ценности личности // Вестник ЛГУ. Сер. 6. – Вып. 3. – № 20. – 1988.
- 26 Арутюнов С.А. Народы и культуры. Развитие и взаимодействие. – М., 1989. – 243 с.
- 27 Бембеев В.Ш., Бембеева В.В. История и культура родного края // Элиста, 1992. – 106 с.
- 28 Бодалев А.А. Личность и общение. – М.: Педагогика, 1983. – 215 с.
- 29 Социальная работа с молодежью: учеб. пособ. / Под ред. Н.Ф. Басова. – М.: Дашков и К, 2008.

References

- Abulhanova – Slavskaya K. A. (1980) Deyatelnost i psihologiya lichnosti [Activity and personality psychology]. Moscow: Nauka. – P. 234.
- Alipkhanova F. N. (2009) Jetnokul'turnaja kompetentnost' kak komponent professional'noj gotovnosti pedagoga [Ethnocultural competence as a component of the teacher's professional readiness] Izvestiya DSPU,3, 21-25.
- Artanovskiy S. N. (1988) Ob absolyutnoy tsennosti lichnosti [On the absolute value of personality]. Vestnik LGU. Series 6. Issue 3, № 20.
- Arutyunov S. A. (1989) Narody i kultury. Razvitie i vzaimodeystvie [Peoples and Cultures. Development and interaction]]. Moscow. – P. 243.
- Basofa N. F. (2008) Socialnaya rabota s molodezhyu: Uchebnoye posobie Pod redaktsiei [Social work with youth: Textbook manual, edited by N. F. Basov] – Moscow, Dashkov, et al.
- Bembeyev V. Sh., Bembeyeva V. V. (1992) Istoriya i kultura rodnogo kraya [History and culture of the native land]. Elista. – P. 106.
- Bodalev A. A. (1983) Lichnost i obshhenie [Personality and communication]. Moscow: Pedagogika. – P. 215.
- Bondarevskaya E. V. Lichnostno_orientirovannii podhod v teorii i praktiki pedagogicheskoi raboti s detmi migrantami [Personality-oriented approach in the theory and practice of pedagogical work with migrant children]
- Dmitriev G. D. (1999) Mnogokulturnoe obrazovanie. – [Multicultural education. – M.: People's education – 208 p. Etnicheskayakultura [Ethnic culture]. [Electronic resource]. <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2>
- Etnicheskaya kultura [Ethnic culture]. [Electronic resource]. <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2>
- Fedorova S. N. (2006) Formirovanie jetnokul'turnoj kompetentnosti budushhih pedagogov: Avtoreferat doktora pedagogicheskikh nauk [Formation of ethno-cultural competence of future teachers: Abstract of Doctor of pedagogic sciences], Moscow.
- Fokin Y. G. (2002) Prepodavanie i vospitanie v vysshey shkole: Metodologiya, celi i sodержanie, tvorchestvo: Uchebnoye posobie dlja studentov vysshih uchebnyh zavedenij. [Teaching and education in higher education: Methodology, goals and content, creativity: a manual for college students], Moscow.
- Gurov, V. N., Vulfov, B. Z., Galyapina, V. N. & others.(2004) Formirovaniye tolerantnoy lichnosti v polietnicheskoy obrazovatel'noy srede. Uchebnoye posobiye [Formation of a tolerant personality in a polyethnic educational environment. Textbook], Moscow.
- Kabyzbekova Z. B. (2000) Vospitaniye polikul'turnoy lichnosti studenta kak pedagogicheskaya real'nost': dissertatsiya kandidata pedagogicheskikh nauk. [Education of the student's multicultural personality as a pedagogical reality: dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Taraz,
- Komogorov P. F.(2000) Formirovanie tolerantnosti v mezhlchnostnyh otnoshenijah studentov vysshego uchebnogo zavedeniya: Avtoreferat dissertacii kandidata psihologicheskikh nauk [Formation of tolerance in interpersonal relations of students of higher educational institution: Author's abstract of dissertation of Candidate of psychological sciences], Kurgan.
- Konovalova L. V. (2000) Uchitel' v mnogonacional'nom regione: Programma speckursa i metodicheskie rekomendacii dlja studentov i molodyh pedagogov [Teacher in a multinational region: Special course program and methodological recommendations for students and young teachers], Stavropol.
- Koroleva G. M. (2011) Razvitie jetnokul'turnoj kompetentnosti pedagogov v sovremennoj sociokul'turnoj srede. Fundamental'nye issledovaniya [Development of ethno-cultural competence of teachers in the modern socio-cultural environment / Fundamental research]. 8, 280-283.
- Kostina A. V. Etnicheskaya kultura: specifika razvitiya v sovremennom mire [Ethnic culture: specifics of development in the modern world]. [Electronic resource] https://www.tuva.asia/journal/issue_1-2/118-ethnic-culture.html.
- Kukushin B. C. (2000) Etnopedagogika i etnopsihologiya [Ethnopedagogy and ethnopsychology: a textbook for students]. Rostov-na-Donu: Feniks.
- Levchenko T. A., Ageeva L.E., Agranovich E.N. (2013) Jetnokul'turnaja kompetentnost' budushhih pedagogov Uchebnoye posobie [Ethnocultural competence of future teachers a textbook], Almaty.
- Mamonova V. A. (2007) Mul'tikul'turalizm: raznoobrazie i mnozhestvo [Multiculturalism: diversity and variety] Journal Club Intelros Credo New 2, Retrieved from: [http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_raznoobrazie_i_mnozhestvo.html].
- Nauryzbay Zh.(2001) Etnokul'turnoye obrazovaniye: teoreticheskiy aspekt i innovatsionnyy opyt [Ethnocultural Education: Theoretical Aspect and Innovative Experience], Zhezkazgan.
- Nesterenko A. V.(2001) Duhovno-nravstvennoe razvitie lichnosti na osnove russkoj tradicionnoj kul'tury v sovremennyh social'no-kul'turnyh usloviyah: Dissertaciya kandidata pedagogicheskikh nauk [Spiritual and moral development of personality on the basis of Russian traditional culture in modern socio-cultural conditions: Dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Moscow.
- Palatkina G. V. (2003) Etnopedagogicheskie faktori multikulturnogo obrazovaniya_ Dis. ... d_ra ped. nauk [Ethnopedagogical factors of multicultural education: Dis. ... Dr. ped. Sciences] / G. V. Palatkina. – Moscow, 2003 – 400 p
- Poshtareva T. N. (2005) Formirovanie etnokul'turnoy kompetentnosti [Formation of ethnocultural competence]. Pedagogika. – № 3. – P. 35-42.
- Rulker T. (1993) Polikul'turnoe obrazovanie_ reforma uchebnyh programm [Multicultural Education: Curriculum Reform] // Prospects: Educational Issues. – Paris: UNESCO. – No. 1. – P. 53-69.
- Student [Student], Wikipedia. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Student>.
- Terborn G. (2001) Mul'tikul'turnye obshhestva [Multicultural Societies] / Terborn G., Sociological Review. – T. 1. – № 1. – Translations. Retrieved from: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf.
- Zimnyaya I. A. (2006) Klyucheveye kompetencii – novaya paradigma rezultata sovremennogo obrazovaniya [Key competences – a new paradigm of the result of modern education]. [Electronic magazine], Eidos. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>